

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Нацуме
СОСЕКІ

■

САНСІРО

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

1

Прокинувшись від дрімоти, він розплющив очі й побачив, що жінка вже встигла розговоритися зі старим, який зайняв місце поруч з нею. Напевно, це був той самий старий селянин, який сів двома станціями раніше. Потяг уже рушив, коли він, голосно крекчучи, убіг у вагон і раптом скинув з плечей верхній одяг, оголивши спину, укриту слідами від припікання моксою, чим запам'ятався Сансіро. Сансіро спостерігав за старим, аж поки той, витираючи піт і натягуючи на себе верхній одяг, не вмовився поряд з жінкою. Жінка сіла в поїзд у Кіото й одразу привернула увагу Сансіро своєю смаглявою шкірою. Чим ближче поїзд на лінії Санйосен з Кюсю наближався до Осаки, тим світлішою у жінки ставала шкіра, а душу Сансіро проймала туга за рідним краєм. Ось чому в цій смаглявій жінці Сансіро відчув щось рідне. Шкіра в неї була, так би мовити, кольору «кюсю», точнісінько як у О-Міцу-сан¹ з Мівати. Хоча О-Міцу-сан добряче йому набридла і він радів, що розлучається з нею, зараз, однак, навіть її згадував розчулено. Щоправда, у цієї жінки риси обличчя були досконалішими. Різко окреслені губи, живі ясні очі та широкі, як у О-Міцу-сан, чоло. Словом, жінка справляла на Сансіро приємне враження, і він іноді кидав на неї погляди. Іноді їхні очі зустрічалися. Особливо уважно, майже не відриваючись, Сансіро розглядав жінку, коли біля неї присів

¹ Сан — суфікс шанобливого ставлення до рівної або вищої за становищем особи.

старий. Усміхнувшись, жінка посунулась і сказала: «Ну, сідайте!». Невдовзі Сансіро почало хилити до сну, і він задрімав. Мабуть, поки він спав, жінка та старий почали розмову. Прокинувшись, Сансіро мовчки слухав їхню бесіду. Жінка розповідала, що в Кіото іграшки дешевші й кращі, ніж у Хіросімі. У Кіото в неї були деякі справи, тож вона затрималася і разом купила іграшок у крамничці біля Такоякусі¹. Її дуже тішило, що після довгої розлуки вона їде на батьківщину та побачить дітей. І водночас на душі було тривожно — вона їде в село до батьків, бо чоловік раптом перестав надсилати гроші. Він довгий час був робітником на військово-морській базі Куре, а під час війни його відправили під Порт-Артур. Після війни він повернувся додому, але незабаром заявив, що, мовляв, у тих краях легше підзаробити грошей, і поїхав у Дайрен. Спочатку він писав листи й надсилав гроші регулярно, загалом, усе йшло добре, та ось уже майже пів року від нього жодної вістки. Звичайно, вона не вірила у його зраду, не така в нього вдача, тому за це вона не хвилювалась. Але сидіти так до нескінченості вона не може, от і вирішила певний час пожити у батьків. Не було іншої ради.

Старий, вочевидь, і гадки не мав, що таке Такоякусі, та й іграшки його не цікавили, тому спочатку лише підтакував, проте, почувши про Порт-Артур, відразу перейнявся співчуттям до жінки й сказав, що добре її розуміє. Його сина також забрали на війну, і він загинув. Взагалі невідомо, кому потрібні війни. Може, пізніше й настане економічне піднесення, але загинуть рідні діти, та й ціни зростуть. Нічого дурнішого й не вигадаєш. У старі добрі часи й не було чути, щоб хтось їхав на заробітки. Усі біди від війни. Хай там як, але не треба впадати в зневіру. Чоловік твій, мабуть, живий і десь працює. Треба трохи почекати, він неодмінно повернеться...

Старий палко й щиро втішав жінку. Незабаром поїзд зупинився, і старий, сказавши жінці: «Щасливої дороги»,

¹ *Такоякусі* — буддійський храм у Кіото.

вийшов з вагона. Слідом за старим зійшли ще кілька пасажирів, натомість сів лише один. У напівпорожньому вагоні й так було похмуро, а тепер ще зайшло сонце. Гучно тупаючи, по дахах вагонів пройшли станційні робітники, що вставляли запалені газові лампи в отвори стелі. Сансіро згадав про бенто¹, куплене на попередній станції, і взявся до їжі.

Щойно потяг рушив, жінка встала і вийшла з купе. Тільки зараз він звернув увагу на колір її обі². Пережовуючи шматок звареної на парі форелі, він подумав: «Напевно, вийшла в туалет».

Згодом жінка повернулася і стала так, що Сансіро міг бачити її обличчя. Жваво орудуючи паличками для їжі, Сансіро схилився над коробкою і доїв останні шматочки риби. Жінка начебто не збиралася сідати й стояла, не змінюючи пози. Однак тільки-но Сансіро глянув на неї, вона зрушила з місця, але потім зупинилась і висунула голову в сусіднє вікно. Він бачив, як майоріло від вітру її волосся. Саме в цю мить він із силою жбурнув у вікно порожню коробку з-під їжі, але відразу злякався своєї необачності: йому здалося, що підхоплена зустрічним вітром кришка коробки, кружляючи, полетить назад і зачепить жінку біля сусіднього вікна. Він швидко глянув у її бік. Однак жінка, ніби нічого не сталося, повернулася і почала ретельно витирати чоло ситцевою хусткою. Сансіро вирішив, що про всяк випадок буде доречно попросити вибачення, і сказав:

— Вибачте!

— Та нічого, — відповіла жінка, витираючи обличчя. Сансіро мимоволі замовк. Жінка також більше нічого не сказала й знову висунулась у вікно. Інші пасажирки дрімали під тьмяним світлом ліхтаря. Тишу порушував тільки оглушливий гуркіт коліс поїзда.

Сансіро заплющив очі, але незабаром розплющив їх, почувши голос жінки: «Скоро Нагоя, так?». Запитуючи, жінка

¹ *Бенто* — сніданок, який беруть з дому або купують у дорозі.

² *Обі* — широкий пояс для кімоно.

злегка нахилилася до Сансіро. Трохи здивований, він відповів: «Так», — хоча не мав про це жодного уявлення, бо їхав до Токіо вперше.

— Потяг, мабуть, запізниться, надто повільно йде!

— Мабуть, запізниться.

— І ви сходите в Нагої?

— Так, сходжу.

Нагоя була кінцевою станцією. Обмінявшись цими словами, обоє замовкли. Жінка сіла трохи навскіс від Сансіро. Знову настала тиша, яка порушувалась тільки стуком коліс.

На наступній станції, вибачившись за клопіт, жінка попросила Сансіро, коли вони прийдуть у Нагою, провести її до готелю. Мовляв, самій страшно. Сансіро подумки погодився з нею, але не хотів одразу щось обіцяти. Адже він зовсім її не знав. Відповісти відмовою не вистачило духу, тому він промимрив щось невиразне й усю дорогу до Нагої вагався.

Сансіро, щоб позбутися зайвого клопоту, заздалегідь відправив увесь свій багаж малою швидкістю до Сімбасі¹. Тож з вагона він вийшов з парусиною валізкою та парасолькою в руках і з гімназійним кашкетом на голові, щоправда, без значка — після закінчення коледжу він його вже не носив. Слідом за ним ішла жінка, і Сансіро у своєму пошарпаному гімназійному кашкеті почувався дуже ніяково. Але вже нічого не міг зробити.

Потяг, який мав прибути о дев'ятій тридцять, запізнився приблизно на сорок хвилин, тож було вже за десяту. Але оскільки була спекотна пора, у місті все ще було достатньо жваво, неначе раннього вечора.

Поруч із залізничною станцією було кілька готелів, але всі вони здалися Сансіро надто розкішними. Тому він з байдужим виглядом пройшов ці яскраво освітлені триповерхові будинки і неквапом попрямував далі. Зрозуміло, він ішов навмання цим незнайомим містом, намагаючись потрапити

¹ Сімбасі — залізнична станція у центральній частині Токіо.

в скромніший район. Жінка мовчки йшла за ним. Нарешті вони опинилися в досить тихому завулку й тут, на другому за рогом будинку, побачили вивіску «Готель». Ця непоказна вивіска цілком задовольняла і Сансіро, і жінку. Обернувшись, Сансіро запитав: «Годиться?». «Авжеж», — відповіла жінка, і вони рішуче ввійшли всередину. Не встигнувши навіть попередити, що їм потрібні дві окремі кімнати, бо вони не подружжя, як на них вилився потік слів: «Ласкаво просимо... Заходьте, будь ласка... Зараз же проведемо... Четверта кімната “Павільйону сливи”¹». І їм нічого не залишалось, як дозволити відвести себе до четвертої кімнати «Павільйону сливи».

Очікуючи, поки служниця принесе чай, вони неуважно дивилися одне на одного. Коли ж прийшла служниця з чаєм і сказала, що ванна готова, Сансіро просто не наважився повідомити, що ця жінка — не його дружина. Взявши рушник, він вирушив у ванну, перепросивши, що йде митися першим. Ванна кімната в самому кінці коридору, біля вбиральні, була напівтемна й досить брудна. Сансіро роздягнувся і заліз у ванну. «Ну й халепа!», — думав він, плескаючись у воді. А в цей час у коридорі почулися кроки. Хтось, схоже, зайшов у вбиральню, потім вийшов і став мити руки. Потім рипнули й прочинилися двері, і жінка запитала: «Помити вас?». Сансіро поспішно крикнув: «Ні-ні, я вже вимився!». Однак жінка рішуче переступила поріг і стала розв'язувати обі — мабуть, збиралася митися разом із Сансіро. І при цьому анітрохи не соромилася. А от спантеличений Сансіро вискочив з води, поспіхом обтерся, повернувся в номер і сів на дзабутон².

І саме тоді служниця принесла реєстраційну книгу. Сансіро взяв книгу й написав про себе все, як є: «Сансіро Огава, 23 роки, студент, префектура Фукуока, повіт Міяко, село Масакаі». Як записати жінку, він не знав і спочатку думав

¹ У японських національних готелях приміщення позначаються назвами квітів, рослин, птахів.

² *Дзабутон* — подушка для сидіння.

дочекатися, коли вона вийде з ванни, але служниця квапила його, і він написав навмання, що спало на думку: «Прізвище те саме, ім'я Хана, 23 роки, та сама префектура, той самий повіт, те саме село». Він віддав книгу служниці й почав старанно обмахуватися віялом.

Згодом жінка повернулася.

— Будь ласка, вибачте, — сказала вона.

— То пусте, — відповів Сансіро.

Сансіро дістав з валізки щоденник, але не було, про що писати. Якби не ця жінка, він стільки міг би написати! А тим часом жінка сказала: «Я зараз», — і вийшла. Залишившись сам, Сансіро ні на чому більше не міг зосередитися, окрім думок, куди ж вона пішла.

Знов увійшла служниця. Стелити постіль. Вона принесла лише один широкий матрац. Сансіро заїкнувся було про друге ліжко, але покоївка заявила, що кімната надто мала, та й сітка від москітів не велика, тож нічого не можна вдіяти. Та й навіщо їй був зайвий клопіт? Врешті-решт вона пообіцяла, коли повернеться управитель, попросити в нього ще один матрац, однак ліжко все ж таки постелила під однією москітною сіткою і пішла.

Незабаром жінка повернулася, сказала, що вже пізня година, і почала, чимось брязкаючи, вовтузитися біля москітної сітки. Напевне, іграшками, які вона везла в подарунок дітям. Але потім, мабуть, знову зав'язала свій вузлик, і з-поза сітки почувся її голос: «Вибачте, я ляжу перша». — «Авжеж, авжеж...», — відгукнувся Сансіро їй, відвернувшись, сів на поріг. Невже доведеться ось так провести всю ніч? Але ж тут стільки комарів! Без сітки вкрай допечуть! І Сансіро схопився, вийняв з валізи міткалеву сорочку та кальсони, надів їх і підперезався темно-синім шнуром. Потім, прихопивши два рушники, заліз під москітну сітку.

— Вибачте, але я терпіти не можу спати на чужому матраці... Тому я трохи оброблю його від бліх... Не ображайтеся, будь ласка...

Після цих слів Сансіро скачав вільний край простирала, спорудивши в такий спосіб посеред ліжка перегородку. А коли жінка обернулася до стіни, він розстелив у довжину обидва рушники й витягнувся на них. Цієї ночі ні рука, ні нога Сансіро ні на сантиметр не зрушили за межі його досить вузьких рушників. З жінкою він не обмовився жодним словом. Вона теж не рухалася і лежала, відвернувшись до стіни.

Нарешті розвидніло. Коли вони помились і вмостилися за стіл, жінка з усмішкою запитала: «Ну що, не турбували вас блохи?» — «Ні, дякую...», — з серйозним виглядом відповів Сансіро, дивлячись у підлогу й підносячи до рота один за одним варені боби.

Коли, розплатившись і залишивши готель, вони прийшли на залізничну станцію, жінка повідомила Сансіро, що їде в напрямку Йоккаїці по Кансайській лінії. У неї залишалося ще трохи часу, і вона провела Сансіро до самого виходу на перон, сказавши на прощання:

— Вибачте, що завдала вам багато клопоту... Щасливої дороги!

Вона ввічливо вклонилася. А Сансіро, тримаючи в одній руці валізку й парасольку, вільною рукою торкнувся свого старого кашкета.

— До побачення!

Жінка пильно на нього подивилася і раптом дуже спокійно промовила:

— А ви дуже сором'язливий! — і глузливо усміхнулася.

Сансіро здалося, наче його ляснули по обличчю — воно в нього ще довго палало, коли він зайшов у вагон.

Деякий час він сидів, зіщулившись, і не рухався. Незабаром пролунав свисток провідника з кінця в кінець довгого потяга. Коли потяг рушив, Сансіро встав і крадькома визирнув у вікно. Та жінки вже не побачив. Лише великий станційний годинник впав йому в очі. Сансіро знову сів. Ніхто не звернув на нього уваги, хоч у вагоні було людно. Тільки чоловік, що сидів навскіс від Сансіро, ковзнув по ньому поглядом.

Від цього погляду Сансіро стало чомусь ніяково. Щоб розвіяти тривогу, він вирішив почитати й відкрив валізку. Там зверху лежали рушники, на яких він спав уночі. Зсунувши їх, Сансіро витягнув першу книжку, що потрапила під руку.

Нею виявилися «Статті» Бекона в жалюгідній тонкій паперовій обкладинці. Він перечитував їх неодноразово, але так і не зрозумів. Декілька книжок не вмістилося у великому багажі, і він кинув їх, зокрема й Бекона, у валізку. Але жодна з них не годилася для читання в дорозі. Сансіро розгорнув Бекона на двадцять третій сторінці. Він узагалі зараз не міг читати, тим паче Бекона. Однак книжку він розгорнув з належною повагою і став пробігати очима рядок за рядком, водночас перебираючи в пам'яті події вчорашнього вечора.

Ким, власне, є ця жінка? Просто не віриться, що є на світі такі жінки, які можуть бути настільки спокійними та незворушними. Смілива вона чи неосвічена? Може, просто наївна? Але що він міг сказати про неї, якщо не вийшов за межі дозволеного? Він просто злякався. Почувши на прощання: «А ви дуже сором'язливий!» — він був приголомшений, ніби його викрили в тому, що йому лише двадцять три роки. Навіть батьки не могли б сказати влучніше.

Від цих думок Сансіро остаточно зажурився. Йому здавалося, що після такого ляпаса від бозна-кого соромно дивитися людям у вічі, та й перед двадцять третьою сторінкою Бекона він також почувався вельми винним.

Але ж не можна було впадати у відчай. І річ тут зовсім не в освіті, а в його характері. Можна було поводитися трохи інакше. Але якщо й надалі він опинятиметься у такому становищі, то все одно не зможе вчинити по-іншому. І все ж, думав Сансіро, він малодушний. І надто сором'язливий, наче фізично неповноцінний. Однак...

І тоді Сансіро відігнав геть усі ці думки й змусив себе думати про інше. Він їде в Токіо. Там він вступить в університет. Спілкуватиметься з відомими вченими. Зі студентами, людьми культурними, які мають гарний смак. Буде відвідувати

бібліотеку. Візьметься до літературної праці. Здобуде популярність. І саме цим порадує матір. Наївні мрії про майбутнє допомогли Сансіро віднайти душевну рівновагу, і тепер уже не було потреби ховатися за двадцять третьою сторінкою Бекона. Сансіро підняв голову й знову зустрівся поглядом з чоловіком, що сидів навпроти, але цього разу не відвів очей.

Худорлявий, з густими вусами та довгим обличчям, цей чоловік чимось скидався на сінтоїстського священника, тільки ніс у нього був прямий, як у європейця. Судячи з білої касури¹ та бездоганно білої сорочки, що видніла з-під неї, і темно-синіх табі², він був учителем середньої школи, що в Сансіро, людини з великим майбутнім, не викликало поваги. Здавалося, що цьому чоловікові вже за сорок, і навряд чи він зможе ще чогось добитися в житті.

Чоловік безперервно курих. Він здавався на диво флегматичним, поки сидів, схрестивши руки на грудях і випускаючи з носа довгі струмені диму. Щоправда, він часто виходив, чи то за потребою, чи ще навіщось, і, устаючи, енергійно потягувався. Він, певно, нудився, але не виявляв жодного зацікавлення до газети, яку вже встиг прочитати й покласти поруч із собою його сусід. Здивований цим, Сансіро згорнув Бекона й вирішив почитати якийсь роман, але дістати його з валізки полінувався. Натомість зацікавився газетою, але її власник, наче навмисне, міцно спав. Сансіро все ж потягнувся рукою до газети, спитавши про всяк випадок чоловіка з вусами: «Ніхто не читає?». Той спокійно відповів: «Начебто ніхто, візьміть». Сансіро нерішуче взяв газету.

Розгорнув — нічого цікавого. Буквально за дві хвилини він переглянув її від початку до кінця, акуратно склав і, поклавши на місце, трохи вклонився. Пасажир з вусами кивнув і спитав:

— Ви вчилися у коледжі?

¹ Касури — тонка візерунчаста тканина.

² Табі — японські шкарпетки зі щільної матерії з відокремленим великим пальцем.